

O'SMIRLIK YOSH DAVRIDA SHAXSDA DEVIAND XULQ-ATVORNING PSIXOLOGIK MEKANIZMLARI

University of business and science

Pedagogika va psixologiya yo'nalishi 3-bosqich ta'labasi

Tursunov Hudoyberdi Maxmudjon o'gli

Ilmiy raxbar: Jurayev Xaydarjon Odilboyevich

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2585-8439>

Elektron pochta: haydarbekjurayev@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'smirlik yosh davrida yuzaga keladigan deviyant xulq-atvorning tashqi ko'rinishlari va ularga psixologik nimalar mexanizm bo'lishini nazariy jixatdan yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: SHaxs va psixopatiya, xarakter aksentuatsiyasi, deviyant xulq, agressiya, destruktiv kriminal, emansipatsiya.

Аннотация: в этой статье теоретически рассматриваются внешние проявления девиантного поведения, возникающие в подростковом возрасте, и то, что является для них психологическим механизмом.

Ключевые слова: личность и психопатия, акцентуация характера, девиантное поведение, агрессия, деструктивное преступление, эмансипация.

Abstract: this article theoretically examines the external manifestations of deviant behavior that occur in adolescence, and what is a psychological mechanism for them.

Keywords: personality and psychopathy, character accentuation, deviant behavior, aggression, destructive crime, emancipation.

KIRISH

Bugungi kunda jamiyatimizda yoshlarga e'tibor juda xam yuqori darajada deb ayta olamiz xar bir soxada yoshlarga qaratilayotgan ajratilayotgan imkoniyatlar juda xam beqiyosdur bu esa davlat siyosati darajasiga ko'tarildi desak mubolag'a bo'lmaydi. Lekin besh qo'l baravar bo'lmaganidek yoshlar o'rtasida xam g'ayrishuriy xulq-atvorga egalari juda xam ko'p bu esa yoshlarga nisbatan umumiy ustanovkaning salbiy jixatini izoxlaydi. Jamiyatta deviant hulq-atvor yuzaga kelishining dastlabki abektlari jamiyatimizning asosiy qismini qismini tashkil etuvchi yoshlardir .Turli darajadagi ijtimoiy o'zgarishlar ota-onalarimizning oiylalarimiz,maktab mahallalar va boshqa ijtimoiylashuv agentligining ishini togri tashkil eta olmasligi jadal ozgarishlarga moslashtirganlik darajasi pastligi oqibatida asasan yoshlarda bolalik chogida boshlab ogma shakillanishi kuzatildi xulq-atvorning. Deviyant hulq-atvor tengdoshlar bilan munosabatda qo'pollik oyla-azolariga va ustozga quloqsizlik yolg'onchilik kabi illatdan iborat nojoya xatti-xarakat xisoblanadi. Deviyant hulq-atvorga ega o'smirlarni tarbiyalashda professiyanal o'zini-o'zi belgilash asosiy muammo hisoblanadi. Ular boshqalarga qaraganda kopincha kasb tanlash bilan bogliq muammolarga duch kelishadi, bu turli sabablarga ko'ra yuzaga keladi, disfunktsiyali omillar ,iqirozli vaziyatlar ijtimoiy xavfli vaziyatlar, osmirni alohida talim ehtiyojlari , bu esa u yoki darajada hal bo'lmagan taqdirga olib keladi.

Adabiyotlar taxlili.

Respublikamizda va jahon olimlari ham osmirlar orasidagi deviant hulk muammolariga o'z ilmiy ishlarida murojat qilganlar A.I.Ostrovskiy, SH.A.Isroiyllov O.Q.Tolipov, Yu.M.Asadov, S.Fayziyev K.Normatov D.SHaripova G.Hudayarov o'z ilmiy izlanishlarida deyant xulq o'smirlar hulq-atvoriga xos salbiy illatlarni oldini olish unga qarshi kurashish,ularni qayta tarbiyalashni psixologik ,pedagogik huquqiy masalalarni o'rgangan bolsalar respublika E.Yusupov, X.SHayhonova K.Nazarov, N.Komilov, M.Holmatova, M.Imomnazarovlar, tadqiqotchilari tomonidan shahs tarbiyasida manaviy ahloqiy xos salbiy illatlarni oldini olish jamiyatchilik fikrini tutgan orni masalalari huquqshunoslar O,Oqilov, A.Quloxmetov, M.Usmonaliyev, R.A.Turdiyevlar, jinoyatchilik jumladan osmirlar jinoyatchiligini masalalarini ilmiy organishgan. Ota-onalar snif raxbarlaroqtuvchi va maktab psixolikalari yordamida bolaga manaviy yordam berishlari lozim boladi. Taxlil va natijalar Voyaga yetmaganlarning kattalar bilan va ozaro kelishmovchiliklari ,oylada maktabda istiqomat joylarida. Voyaga yetmaganlarning ko'chadagi o'zaro va boshqa norasmiy guruhlarga qoshilishi ular faoliyatida ishtirok etishda ushbu guruhlarni raxbarlari tomondan ularga taziq o'tkazishda Voyaga yetmaganlarning ularni u yoki bu jinoyatga boshlovchi kattalar kopincha ilgari sudlanga shuningdek ularni muntazam spirtli ichimlik va narkotik moddalar istemol qilishga jalb etuvchilar ozara munosabatta bolishlari. O'zbekiston Respublikasi vazirlar mahkamasini voyaga yetmaganlar ishi bilan shugullanuvchu kamissiyalar faoliyatini takomillashtirish tog'risidagi qaroriga kora voyaga yetmaganlar huquqbuzarlikni oldini olish jinayatchilik va jamiyatga qarshi boshqa hatti harakatlarga qarshi kurashishni kuchaytirishga qaratilgan aniq choralar belgilangan bolib bu jinoyatlarni oylaviy munosabatlar va shaxsning jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlari tizimidagi o'zara uzviy aloqasi doyrasida organishni taqozo etadi.

Tajavuz va tajavuzkor ahloq psixologiyada tajavuz tushunchasi ostida o'ziga boshqalarni boy sindirish yohud ular ustidan ustinlik qilish maqsadida real ahloq yoki fantaziyalashda ko'rinuvchi tendensiya (intilish) tushiniladi ushbu tendensiya universal harakterga ega tajavuz atamasini o'zi esa umuman olganda neytral manoga ega. Tajavuz mohiyati bo'yicha ijobiy hayotiy qiziqishlar va yashashga hizmat qiluvchi bolganiday o'z o'zidan tajavuzkor mayilni qondirishga mo'ljal olgan salbiy bo'lishi ham mumkin tajavuz psihik reallik sifatida aniq tavsif nomaga ega; yonalganlik korinish shakillari jadallik.Tajavuzning maqsadi jabirlanuvchiga shaxsan azob (zarar,yetkazish dushmanlik tajavuzi) bo'lishi ham mumkin yana tajavuzdan boshqa maqsadlarga inisturmental tajavuz erishish usuli sifatida foydalanish ham munkin.Tajavuz tashqi abektlar (odamlar yoki peredmentlar yoki o'zi yoki shaxs)ga yo'naltirilgan bo'ladi.Boshqa odamlarga yo'naltirilgan tajavuz jamiat uchun alohida hafni aks ettiradi .

Tajavuz turli tuman shakillarni oladi yaqqol yoki latent tajavuz atamasini odatda barbot etuvchi niyyat ishiorasi uchun qollanishiga qaramay uni anchagina ijobiy korinishi ,masalan ,izzat talab nafsoniyat bilan tugiluvchu faollikka ham keng tadbig' etadilar. SHunga o'xshash harakatlar dushman bo'lmagan mativatsiyada tug'ilganini takidlash uchun o'z o'zini tasdiqlash sifatida ayon boldi. Ular raqobat yutuqlarga erishish istehzo, sport musobaqalari va h.k shakillarda namoyon boladi. M.Ratter, bola

yoshidagi ahloq buzilishini ikta asosiy guruhga boladi jamiyatga qarshi axloqning ijtimoiylashgan shakillari va ijtimoiylashmagan tajavuzkor axloq. Birinchi guruhdagi bolalar va osmirlarni jamiyatga qarshi guruhlar ichida yaxshi moslashadi, guruhda anti ijtimoiy harakatlar sodir etayotirib hissiy buzulishlar belgilarini namoish etmaydilar. Ijtimoiylashmagan tajavuzkor ahloq vakillari ,aksincha yaqin atrofdagilar boshqa bolalar va oilalar bilan juda yomon munosabatta boladilar.

Ular uchun dushmanlik, salbiylik qo‘pollik va qasoskorlik harakterlidir. D.N.Oudxorn, bolalar yoshidagi axloqiy buzilishlarni gipper faollik va ani ijtimoiy tajavuzkor ahloqi bolishni taklif qiladi.O‘smir yoshidagilar uchun anti ijtimoiy (delinkvent) axloq giyoxvand moddalarni suistemol qilish nomaqbul jinsiy axloq harakteridur. Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki shaxsda deviznd xulq-atvor yuzaga kelishi uning o‘rap turgan tashqi muxit bilan chambarchas aloqada yuzaga keladi bu bo‘yicha esa yuqorida ko‘rib chiqdik xorij va respublika olimlari o‘zining tadqiqot natijalarini berib o‘tishdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Психология деструктивных культов: Профилактика и терапия культовых травм //Журнал практического психолога. Спец. вып. – М., 2000. – № 1-2.
2. M.Otajonov, D.A.Salieva Xulqi og‘ishgan bolalar psixologiyasi.
3. O‘smirlar deviant xatti-harakatining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. Yu.Asadov, R.Musurmanov Toshkent 2011
4. Jurayev, X. O. (2024). Shaxsning ijtimoiylashuv jarayonida o‘z men konsepsiyasining psixologik mexanizmlari. *Science and Education*, 5(9), 237-242.
5. Odilboyevich, J. X., & Yuldashboyevich, A. S. (2024). SHAXSNING PSIXOLOGIK SENZITIVLIK DARAJASI VA UNING PSIXOLOGIK TIPOLOGIYASI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 47(3), 145-148.
6. Odilboyevich, J. X. (2024). O‘SMIRLIK YOSH DAVRIDA SHAXSDA SUITSID XOLATLARINI PROFILAKTIKA QILISH YO‘LARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 47(3), 111-114.
7. Haydarjon, J. (2022). SHAXS IJTIMOY XIMOYASIZLIGINIOGISHGAN XULQ ATVORGA TASIRINI IJTIMOY PSIXOANALITIK MEKANIZMLARI. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMYI JURNALI*, 2(1), 9-12.